

ARTIKELN SOM FÖLJER är hämtad ur
tidningen Elsa nr 1/2022, med temat:
Veteskornets lag

ELSA ÄR EN TIDNING om feministisk teologi, kultur och ekumenik
som ges ut av Sveriges Ekumeniska Kvinnoråd, SEK.

BLI MEDLEM i SEK, Sveriges Ekumeniska Kvinnoråd,
så får du tidningen hemskickad direkt i brevlådan.

Läs mer och bli medlem på
www.svekumeniskakvinnor.se

SKRÄCK ger tröst

För att det svåra ska kunna förändras behöver vi möta mörkret.

Kajsa Hällegårdh skriver om hur skräckberättelser för många kvinnor erbjuder ett tryggt utrymme att få vara i det svåra.

Kanske särskilt i en sekulär värld där det inte alltid finns ett självklart språk för sorgen och lidandet.

DET CIRKULERAR EN skämtteckning på internet ritad av Alexandria Paige. Den tycks vara självbiografisk, och jag känner mig träffad varje gång jag ser den. Teckningen består av tre rutor. I den första rutan säger en man (översatt till svenska) "Jag behöver lyssna på en vitt brus-apparat för att kunna somna", i nästa ruta säger en kvinna "Jag lyssnar på naturljud, det hjälper mig att somna" och i den sista rutan ligger en ung kvinna nedbäddad i en säng och sover med ett avslappnat och förnöjd uttryck i ansiktet. Hon tycks ha somnat till en ljudbok, mitt i meningen: "Och då, sköt hon sin make i huvudet fem gånger ..."

Detta intresse för skräck tycks höra min generation till. Vi 30-åriga kvinnor som driver upp sticklingar, samlar på teakmöbler – och frossar i mord. Men att kvinnor uppskattar skräck är inget nytt påfund. Redan i Jane Austens bok *Northanger Abbey* från 1803, som är en satir på den då så populära gotiska litteraturen, möter vi den unga Catherine Morland som entusiastiskt läser skräckromantiska romaner. Hon uppslukas bland annat av den gotiska klassikern *Udolphos mysterier* av den samtida författaren Ann Radcliffe – en av genrens pionjärer.

Typiskt kvinnliga erfarenheter

De kvinnliga författare som har följt i Radcliffes fotspår är många: Mary Wollstonecraft Shelley som bara 19 år gammal skrev skäckklassikern *Frankenstein*, Selma Lagerlöf med sin *Spökhanden*, Shirley Jackson med *Hemsökelsen på Hill House* och Charlotte Perkins Gilman med den *Den gula tapeten*, bara för att nämna några. År 1976 myntar litteraturvetaren Ellen Moers termen "female

gothic" för att beskriva just gotiska verk skrivna av kvinnor som behandlar typiska kvinnliga erfarenheter.

Som Alexandria Paiges teckning antyder är skräcken inte bara något som fångslar och fascinerar oss. Det kan tyckas motsägelsefullt, men likt den sovande kvinnan i Paiges bild upplever jag skräcken ha en lugnande inverkan. Skräcken har för mig blivit något som närmast kan beskrivas som en litterär snuttefilt och jag släpar med mig en gammal sliten kopia av Charlottes Brontës gotiska klassiker *Jane Eyre* så fort jag reser hemifrån.

Under de senaste två åren med pandemi har rädslan format varje del av våra liv. Vi har alla levt under ett mycket reellt hot och med de konsekvenser av ensamhet, frustration och maktlöshet som en pandemi har medfört. Att vara rädd är en del av att vara människa, så också att erfara lidande och smärta. Och att vara fullkomligt maktlös inför livet är en del av de mänskliga villkoren. Detta har blivit än tydligare i tider av global kris, när vi så uppenbart inte kan skydda oss själva och de vi älskar från att drabbas.

Liturgin ger rädslan plats

Jag upplever att det finns en förståelse för denna del av livet i den kristna tron. En förståelse som ligger djupt inbäddad i vår tradition och liturgi. Vi påminns om livets förgänglighet inte minst i fastans och påskens liturgi, i askonsdagens "Kom ihåg, o människa, att du är stoft och stoft ska du åter bli" och i långfredagens passionsberättelse. Som kristna tror vi på en mänsklig Gud. En Gud som blir sviken av sina närmaste, som sörjer förlusten av människor han älskar, som lider på ett kors och som slutligen dör.

Den kristna traditionen, liksom de flesta andra religioner, fångar alltså in vår rädsla och ger oss en möjlighet att behandla rädslan genom att ge den en plats, ett utrymme och ett sammanhang. Men vilken plats har vi att hantera dessa känslor i en sekulär tid?

Det är kanske inte konstigt att den gotiska litteraturen

@alexandriapaige_art (instagram)
 @AlexandriaPaigeArt (facebook)
 @alex_paige_art (twitter)
 @Alex Paige (webtoon)

”Oändligt många är de oroliga nätter jag har somnat med en skräckroman i handen, för tillsammans med min galna kvinna känner jag mig trygg.”

har vuxit fram sida vid sida med upplysningens sekulära och rationella ideal. I skräcklitteraturen får den mest smärtsamma delen av det mänskliga livet en egen form: vår rädsla, vårt lidande eller vår ilska blir till ett monster.

Mannen eller monstret

I skräcklitteratur skriven av kvinnor – *female gothic* – är det ofta de konsekvenser kvinnan erfar av att leva i ett patriarkat som ges egen gestalt. Genren utmärks av en ambivalens kring varifrån den verkliga faran kommer. Vem är det som räddar vår hjältninna – mannen eller monstret? Allra tydligast blir kanske detta genom Charlottes Brontës monster Bertha Mason i *Jane Eyre*.

I romanen får vi följa den unga Janes uppväxt. Hon är en intelligent och viljestark person, men kuvad av klass och konventioner. Jane anställs som guvernant på det hemsökta godset Thornfield och möter där Bertha Manson. Berthas öde har gett upphov till termen *”The Madwoman in the Attic”*, eftersom hon hålls inspärrad på godsets vind. Efter att ha levt ett helt liv instängd som ett djur ter sig Bertha fasansfull i trasiga kläder, med toviggt hår och ett desperat hysterisk skratt.

Men om hon faktiskt var sjuk från början är mycket oklart. Hennes ursprungliga ”mentalsjukdom” tycks snarare ha legat i brottet att vara allt det som under 1800-talet var föraktat hos en kvinna. Bertha beskrivs som känslös, irrationell, obildad och vulgär. En arketyp av alla de känslor och tankar som romanens unga hjältninna Jane kämpar för att hålla inom sig i sitt möte med världen. Romanen behandlar alltså genom berättelsen om monstret Bertha frågan om kvinnans plats i världen, hennes relation till mannen och hennes rätt till en egen röst.

Monster i Bibeln

Att använda allegoriska berättelser för att skildra människors liv i förtryck är inte främmande i kristen tradition. I Bibeln likväl som i skräcklitteraturen finns

det gott om människor som skriker ut i förtvivlan. Kristus eget rop ”Min Gud, min Gud, varför har du övergivit mig?” fångar in en hel skapelses smärta över livets obegripliga orättvisa. Jag tror att vi alla har en *Madwoman in the Attic* boende inom oss. Jag har det i alla fall. Jag har känt hennes ilska när pretentiösa killar har avbrutit mig i skolan eller när kollegor har kallat mig för söt och duktig. Jag har känt hennes sorg och förtvivlan över ensamhet, orättvisa och all smärta kroppen bär. I en värld som premierar lycka, framgång och välmående har hon ingen plats, där är hon ett monster och jag hennes fångvaktare.

Men Gud väljer inte att ta bort världens lidande, istället blir Gud människa och delar det med oss. Ur långfredagens förtvivlan föds påsknattens glädje. Jesus liknelse om vetekornet som behöver falla ner i jorden och dö för att ge rik skörd, visar både på hur Kristus måste dö för att världen ska få leva och hur vi människor ofta behöver möta mörkret för att bli fria. Jag tror att en del av påskens befrielse ligger i detta, att se sorgen, rädslan och ilskan för vad den är. Först då kan något förändras.

Skräcken är en plats där vi kan mötas, den galna kvinnan och jag. Hon bär ärligt och ogenerat min sorg, min ilska, mitt lidande och min rädsla. Och därigenom också min styrka, mitt mod och min envishet. Hon är min bundsförvant och min beskyddare. Oändligt många är de oroliga nätter jag har somnat med en skräckroman i handen, för tillsammans med min galna kvinna känner jag mig trygg. •

KAJSA HÄLLEGÅRDH studerar filosofi och teologi vid Newmaninstitutet i Uppsala. Tidigare har hon arbetat med kommunikation för Eumeniakyrkan och Ersta Diakoni. Hon bor i Stockholm med sin tax Gunnar.